

Notulen minicongres 2 november 2015: Menselijke waardigheid tijdens detentie onder leiding van Dhr. dr. Mr. R. van Eijk

Introductie

Twee jaar geleden is er een onderzoek afgerond naar menselijke waardigheden tijdens detentie.

De vraag is wat verbindt nu de Commissie van Toezicht en de geestelijke verzorgers? Dit is het feit dat de beide instanties met vertrouwen moeten werken: vertrouwen van zowel de gedetineerde als van de directie. Deze dubbele binding zorgt voor dilemma's zoals de menselijke waardigheden.

Doel

Bewustwording van de vanzelfsprekendheid van respect voor menselijke waardigheid in detentie. Als voorbeeld geeft de spreker een gesprek met een gedetineerde over zijn ervaring bij visitatie. De gedetineerde ervaarde visitatie als vernederend, gênant en er ontstaat boosheid na de visitatie door onmacht.

De vraag is: mag dat? Vernedering is iets wat heel lastig is te voorkomen omdat vernedering het tegenovergestelde is van respect (menselijke waardigheid) een afweging is van persoonlijke subjectieve ervaring.

Vraag uit het publiek: of er een oplossing bestaat voor het volgende geval: een gedetineerde (moslim) weigerde een vrouwelijk maandcommissaris een hand te geven. Zij ervaarde dit als vernederend en respectloos. Dit is een cultureel programma. Een hand geven is niet de enige manier om elkaar te respecteren. Menselijke waardigheid is een interactie van mens tot mens. Commissie van toezicht heeft een symboolfunctie. Anders zijn wil nog niet zeggen respectloos.

Werkwijze

1 Menselijke waardigheid: complex begrip

Menselijke waardigheid is een complex begrip. Overal waar mensen bejegend worden en er een relatie is van macht/onmacht, speelt menselijke waardigheid: o.a. luchthavens, gemeenten, ziekenhuizen (gezondheidszorg), enz.

Toekenning:

- 1- Contingent waardigheid: voorwaardelijk o.b.v. esthetische, sociale of andere waarde dus te verwerven of te verliezen.
- 2- Inherente waardigheid: gegeven (gewoon dat iemand een mens is), onvervreemdbaar deel van wezen

Fundering van inherente toekenning:

- Heteronome fundering koppelt er een hogere instantie aan bv het feit dat iemand een scheepsel van God is.
- Autonome fundering legt de toekenning in het menszijn zelf, dat iemand een eigen wil heeft, autonoom is.

De beide waardigheden, heteronoom en autonoom kunnen tegenstrijdig zijn, conflictueus. Er is ooit een klacht geweest bij het Europese Hof van de heer Bakkenheim (dit was een dwerg die zijn brood verdiende door zich tijdens feestelijkheden omhoog te laten gooien als een ding). Op een gegeven moment werd deze attractie aangekondigd in een gemeente. De burgemeester van die gemeente verbood deze attractie door zich te beroepen op het begrip menselijke waardigheid. De klager, dhr. Bakkenheim beriep zich eveneens op hetzelfde begrip door te zeggen dat hij vrijwillig zich laat omhooggooien. De beide partijen beroepen zich op menselijke waardigheid maar staan tegen over elkaar.

Menselijke waardigheid is geen recht maar een waarde, een kompas/oriëntatiepunt.

Juridische formulering van menselijke waardigheid: mensenrechten gaat uit van inherente en onvervreemdbaar iets dus hij moet met respect behandeld worden omdat hij/zij een mens is.

Het uitgangspunt van menselijke waardigheid is respectering van ieders primaire levensbehoefte, psychische en lichamelijke integriteit. In detentietoestand wordt het sociaal leven van een gedetineerde beperkt en komt dit onder de druk te staan.

Versplinteringmodel van Mastronardi

Mastronardi is een Zwitsers jurist die een artikel heeft geschreven over de relatie ethiek en recht. Hij geeft aan dat menselijke waardigheid als een container begrip begint dat is te vaag en we kunnen er niets mee. In zijn versplinteringsmodel gaat Mastronardi uit van een vaag en groot begrip (containerbegrip) dat via de ethiek gereduceerd wordt of uitgelegd wordt in de wet. Dit leidt tot onherroepelijke versplintering. In zijn model gaat hij uit van een Europese situatie (liefde en religie). Vervolgens wordt dit vertaald in rechtvaardigheid. Volgens hem is het begrip Rechtvaardigheid nog te breed en moet in de wet nader gespecificeerd worden tot een concreet recht dat iemand heeft. Menselijke waardigheid wordt opgesplitst in specifieke rechten zoals niet gefolterd worden, of vrijheid van meningsuiting. Het is dus nodig om te komen tot concrete rechten waar iemand zich op kan beroepen die een vertaling zijn van het vage begrip menselijke waardigheid. Rechten kunnen onderling op gespannen voet staan.

2 Artikel 3 EVRM

Formulering van menselijke waardigheid in artikel 3 EVRM: anti folterartikel: "No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment".

- o Absoluut: niemand is uitgesloten ook de overheid niet
- o Verreikende inspanningsverplichting voor de overheid: Uitspraken van het Europese Hof als het gaat over de inspanningsplicht van de overheid zowel in het buitenland als op privésfeer: b.v. uitlevering van gedetineerden aan een ander land wordt beperkt door vooruitzichten aangaande bejegening en

behandeling in dat land zoals de doodstraf. Uitspraak van het Hof over de privésfeer: de overheid wist dat de kinderen misbruikt werden door de vader maar de kinderbescherming deed er niets tegen. Artikel 3 EVRM gaat dus heel ver.

- Afnemende schaal: Er is een groot verschil tussen marteling, inhumane bejegening en vernederende bejegening. Ze zijn wel onderling met elkaar verbonden. Afnemende schaal is ook afhankelijk van de intensiteit van het lijden, van de duur, psychische en mentale eigenschappen, van sekse, leeftijd en gezondheidstoestand van de gedetineerde en tot slot de wijze waarop en de methode van strafuitvoering.
- Behandeling/bejegening of straf: als Commissie van Toezicht gaan we niet over straffen of strafmaat (hierover gaat de rechter) wel over detentie.

De kernwoorden van artikel 3 EVRM zijn dus Torture, Inhuman, Degradering, Treatment and Punishment:

- Marteling (bewust iemand pijn doen of mentaal breken) komt niet voor in Nederland maar met inhumane bejegening (vernederen) is het anders. Mentaal lijden is voor iedereen anders.
- Subjectieve beleving van inhumane bejegening is lastig te kunnen verklaren b.v. iemand in isolatie zetten zonder tijdsaanduiding kan tot het verliezen van gevoel voor tijd leiden. Vernedering kan ook een gevoel van angst geven.
- Inhumane vernedering is een intens psychisch en acuut mentaal lijden; lastig criterium om te toetsen.
- Pesten komt in heel veel instellingen voor: op school, in penitentiaire instellingen. Voorbeelden van pesten in detentie: een gedetineerde negeren, treiteren, laten wachten. Negeren is de grootste aantasting van iemands waardigheid. Personeel in een instelling zijn ook maar mens met antipathieën en sympathieën en met vooroordelen. Erkennen van pesten en er constructief ermee omgaan is lastig. Dat is onvanzelfsprekendheid.

Onvanzelfsprekendheid

- Nadeel van het vooroordeel: komt in een beklagzaak beter naar voren waarbij het woord van de klager (gedetineerde) staat tegenover het woord van een beëdigd ambtenaar;
- Macht en afhankelijkheidsfactor
- Sociale druk: detentie is een situatie waarbij iemand de sleutel heeft en iemand die ingesloten wordt;
- Focus op veiligheid en beheerbaarheid: de instelling kiest liever voor het zekere dan het onzekere;
- Beperking van het beklagrecht van gedetineerde: feitelijke bejegening door het personeel is niet beklagwaardig.

Praktijkproblemen bij beoordeling van menselijke waardigheid:

- Verschil in waardenweging
- Betrouwbaarheid informatie
- Tijdsaspect

- Juridische setting
- Betrokken personeel

Menselijke waardigheid is een collectieve verantwoordelijkheid en niet verschuifbaar.

Goede bejegening is niet vanzelfsprekend. Er is een constante screening, begeleiding en opleiding van het personeel door de directie nodig.

3. Gesprek

Vraag vanuit het publiek: Zijn er praktische trucs, tips/adviezen over hoe de commissieleden om kunnen gaan met het spanningsveld 'bejegening'?

Vraag is moeilijk te beantwoorden maar men kan wel o.a.:

- Loskoppelen van het incident (emoties er afhalen). Dit is lastig te doen, omdat de situatie nog doorgaat;
- Vertrouwensrelatie zoeken met de directie en de gedetineerde. Dat is anders dan goede maatjes zijn. In goede vriendschap/relatie kan je bemiddelen;
- Helderheid in positie/functie;
- Voortdurende balans zoeken tussen uitdaging en kampen; goede balans is niet aan te reiken. On speaking terms blijven met gedetineerden
- Hoe kom je aan informatie binnen de instelling? Door vragen te stellen over het detentieklimaat aan betrokken diensten zoals de geestelijke verzorgers, bibliothecaris, enz.
- Is er jurisprudentie van RSJ beschikbaar in de bibliotheek van de instelling ter ondersteuning bij beklagzaken; beschikken de gedetineerden over deze informatie;
-

Hoe vaak roept de beklagcommissie een PIW'er als getuige bij een zitting op? Dit gebeurt in principe niet omwille van bescherming van het personeelslid. CvT heeft de taak om toezicht te houden en het is aan de directeur om de PIW'er ter verantwoording te roepen. CvT kan als mediator het gesprek tussen de PIW'er en gedetineerde op gang brengen.

Suggestie van CvT Middelburg: wanneer er een extreem hoog aantal klachten bij een bepaalde afdeling zijn kun je meedraaien (op de afdeling kijken en sfeer proeven).

Recente ontwikkelingen spelen ook een grote rol: financieel (bezuinigingen), veranderende regimes enz.

CvT heeft vooral een signaalfunctie en toezicht houden.